

pt, zal deze
onderwijzer
onderwijzer
antwoordend
ij 25 gulden
t de onder-
olboeken en
hij van alle
cent winst,
20 cent 2½
winst mocht

gebouw, de
woning. De
onderscheid
ende aan de

en, want de
van 's Maan-
12, 's namid-
vondschool"
zomers van
rwijzer een
ij deze zelf
nd 2 Febru-
amissie, een
tractement

den predi-
12 October
van f50.—
een beroep
rie voorzien
eroep.
lermaal een
begeleidend
eente, is het
i van beide,

erste kind,
en altijd ge-
ds afstaan.
En als hij
egenend af-
zeggen, dat
had mogen
ngetje. Ook
P. de Jong
g hij kwam,
zijn gelief-

ten en ver-
ze van der
Kampon op-
st intreden.
LLMANN.

KE-
VEN

fte.

igenoeg ont-
niet om
ik beter te
unnen steu-
n aldus een
g komende
s enkele ci-
d, pas ver-
de verschil-
laatste tijd
bedoel Prof.
k. 1)

ig, dat ook
tsluiten. In
ng van het

verkeeren, is
ing een mid-
aan niet mag

vengenoemd
en, dat ook
II, blz. 332
werkstaking
jd tusschen
ok de twee
ven poogde
ht verdient
schreef. Hij
der nog de
vlak daar-
„zoo ruim
, opdat ook
stelling van
ls is deze

idartikel over
Geesink betref-
A. S.
dit werd ge-

wensch geheel in vervulling gegaan en het staat te bezien, of Geesink thans nog den arbeider de „verdrukte partij” zou noemen en of de nadien geheel gewijzigde omstandigheden hem ook in de bespreking van het vraagstuk der werkstaking niet tot een bredere uiteenzetting zouden hebben geroept.

Ik wil nu zonder veel commentaar enkele citaten geven. Dit geschiedt niet met de opvatting, alsof met zulke citaten het debat zou zijn beslist, maar meer om de lezers van „De Reformatie” te prikkelen tot kennisneming van dit boek.

Geesink zegt dan bij de behandeling van het vierde gebod (Deel I, blz. 346):

„Ex. 20:11 verwijst blijkbaar naar wat in Gen. 2 vs 1—3 van het rusten Gods op den zevenden dag na het zesdaagsehe scheppingswerk verhaald wordt. Het doen Gods wordt hier dus aan den mensch ter navolging gesteld”.

(Bladzijde 366):

„Het is met name Calvijn, die daarop wijst, wanneer hij („Instit.” II, 8:30) bij de bespreking van het vierde gebod zegt: „want het heeft geen klein gewicht om des menschen ijver op te wekken, als hij weet, dat hij het voetspoor van zijn Schepper betreedt”.

Verder bij het vijfde gebod (blz. 377):

„God draagt het gezag dan ook nooit aan een mensch over.”

en voorts (eveneens op blz. 377):

„Dit heeft tengevolge, dat er een macht van menschen is om anderen hun wil op te leggen, te gebieden. Dit menschelek gezag is dienend tegenover God, tegenover menschen heerschend, mitsdien nooit absoluut, maar altijd beperkt.”

(Het dienend tegenover God aanbevolen ook aan wie als patroon is gesteld.)

(Blz. 378/379):

„In zijn bijzondere genade handhaaft God Zijn gezag door Christus tot Koning van Zijn Kerk te hebben gezalfd en door bij de wedergeboorte dat geestelijke leven te werken, dat zich straks als heilige liefde voor God en Zijn ordinantiën openbaart. De wil wordt overgeboogen, gehoorzaamt om Gods wil alle van God gegeven gezag, eert uit liefde ook den mensch”.

en verder (blz. 379):

„Vandaar, dat de menschele wil, waar hij zich als wet in huisgezin, maatschappij en staat doet gelden, vaak tegen Gods wil kan ingaan. Hieruit kan dan ook ontstaan de plicht van weerstand tegen menschelek gezag (cf. Hand. 5:29)”.
(Men bemerkt hier reeds den grondslag voor de reeds geciteerde conclusie omtrent het niet volstrekt worden ontzeggen van de werkstaking (blz. 385, zie boven).

Aandacht verdienen de woorden: „legen Gods wil” en het daarop betrekking hebbende „Hieruit”. Dit is conform mijn opvatting: eerst als doorwerken beteekent een schenden van eenig gebod Gods, dan desnoods ook staking!

Na de bespreking van de verhouding tegenover het dienstdienende in huiselijken kring, gaat Geesink op blz. 383 over tot de bespreking van „het gezag en de sociale quaestie”. Hieruit citeer ik:

„Bij de bespreking van deze verhoudingen nu sta op den voorgrond, dat ook hier evenals bij de patria potestas (d.i. de macht van den vader als hoofd van het gezin. A. S.) en het magistraal gezag een verhouding van meerderen en minderen, van gezag en gehoorzaamheid bestaat, echter met dit verschil, dat het eigenaardige bij dit gezag ligt in de leiding (en opleiding) en in het zich gewillig laten leiden.”

Na de opmerking, dat de slavernij heeft plaats gemaakt voor de vrije dienstbetrekking van patroon en gezet zegt Geesink op blz. 384:

„Hiermee bleef echter toch de verhouding van gezag en gehoorzaamheid.”

Blz. 385:

„Met een loon, waarvan de arbeider met de zijnen kan leven en bij een arbeidsduur, die hem één vrijen dag op de zeven en behoorlijke rust op een etmaal geeft, mag de patroon den dienst van den arbeider huren en van zijn recht om te bevelen en te leiden gebruik maken. Zulk een patroon moet dan ook door de arbeiders geëerd en gehoorzaamd en voor den arbeider geldt tegenover zulk een patroon ook het „met hun zwakheden en gebreken geduld hebben” van den catechismus. Het is christenplicht alle poging om hiertoe te geraken te steunen.”

en op blz. 386:

„Eindelijk heeft de kerk in haar prediking de ordeningen Gods voor patroon en arbeider te ontvouwen (rechtvaardigheid en billijkheid, gehoorzaamheid en eerbied). Aan actie op politiek en sociaal gebied als zoodanig geen deel nemend, heeft zij deze actie bij haar leden in het rechte spoor te houden”.

Men herleze hierbij hetgeen anderen (niet) willen van onze predikanten en ouderlingen.

En eindelijk (blz. 386):

„Naar het schoone woord van Robertson voegt de kerk in den tegenwoordigen strijd tusschen kapitaal en arbeid de rol van Abigail tusschen den rijken Nabal en den hongerenden David.”

Hoe noodig het is hier principiële voorlichting

te geven en dus ook aan te toonen, waarom of de leeraars van de slechts-twee-voorwaarden of ik (en nog wel enkelen nevens mij) zoo kunnen dwalen, blijkt wel uit het feit, dat de jongeren onder ons zich met het vraagstuk der werkstaking blijven bemoeien.

In „Luctor et Emergo”, het orgaan van den Bond van Christelijk Gereformeerde Jongelingsverenigingen in Nederland van 10 December 1931 komen, wat wij zouden kunnen noemen, stellingen voor van inleidingen, niet maar op een plaatselijke vereeniging, maar op de afdeling Zuid-Holland te houden. Er zijn stellingen pro en contra.

Van de contra-stellingen behoeft ik weinig te zeggen; Nr II luidt als volgt:

„Alleen dan, wanneer de patroon zijn knecht dwingt direct tegen Gods gebod in te gaan, ontstaat het recht tot werkstaking voor den betrokkene.”

De stellingen „pro” zijn zeer uitgebreid en toch, als ik het goed zie, is het resultaat niet verschillend van de stellingen „contra”. In de Xe der pro-stellingen komen o.a. deze woorden voor:

„Geoorloofd is een werkstaking eerst dan, als het gaat om goederen, welke getuigen den arbeiders verhinderen zou de hun door God op de schouderen gelegde taak naar behoren te vervullen.”

Als ik deze regelen goed versta, is ook dit begrepen in hetgeen ik in mijn vroeger gegeven beschouwing en ook in het bovenstaande heb betoogd. Ik moet verklaren, dat de „ligging” van deze beide inleiders, op dit punt, mij nader is dan die van hen, die nu, in 1932, nog als apologeten der slechts-twee-voorwaarden meenen te mogen optreden.

Ik hoop, dat op ons nog niet van toepassing zal zijn de 5e der contra-stellingen:

„Naarmate de tijdgeest terrein wint op het Christelijk erf, oordeelt men oppervlakkiger over het „recht tot werkstaking.”

's Gravenhage.

A. SCHILDER.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

De anatomische gedachte in de Geneeskunde.

II.

De tijd, waarin de anatomische gedachte de signatuur werd van het geneeskundige denken, had over het algemeen meer oog voor het stoffelijk substraat, dan voor datgene, wat er door gedragen werd.

De geest, die door renaissance en reformatie vrij gemaakt scheen van elk gezag en iederen dwang, werd reeds lang niet meer bevredigd door wat de godsdienst hem kon bieden. Niet meer gebodend door metafysische overpeinzingen, voldeed tenslotte ook het rationalisme met zijn strenge denk-systemen niet langer aan zijn behoeften. En zoo wendde het menschelek denken, vervreemd van de religie, wars van metafysische speculatie, vermoed van de logische constructie, zich eindelijk tot de natuur, wel is waar niet om over haar oorsprong, wezen en doel te zinnen in wat haar ijdele natuurphilosophie moest schijnen, maar onweerstaanbaar aangetrokken door het nieuwere natuuronderzoek, dat het meest geheimzinnige gebeuren in de natuur wist te ontsluiten en physisch-rationeel voor te stellen als de resultante van verschillende krachten, die gedeeltelijk in een zelfde richting werkten en op een bepaalde wijze met elkander interfereerden.

Hier scheen men dan tenslotte de zekerheid te vinden, die men zo lang elders, in den hemel en op de aarde, in godsdienst en mystiek, in de rede en in het eigen bewustzijn tevergeefs had gezocht. En deze nieuwe zekerheid was tegelijk de eenig mogelijke. In datgene wat men met oogen ziet en met handen tast, kan men zich immers nooit vergissen. Slechts dat wat met den blik der oogen kon worden aanschouwd, en met den druk der vingers bevoeld, had bestand voor den kritisch gezind geest. De wetenschap die zich op die gegevens baseerde, was de natuurwetenschap. En die exacte natuurwetenschappen met haar positieve resultaten, die mathematisch konden worden verwerkt, gaven het eenig vaste fundament voor de geheele wetenschap. Haar methode was de eenig juiste.

Geleerd door deze ervaring, geleid door dit inzicht, scheen men tenslotte alleen maar gerechtigd te zijn vertrouwen te schenken aan feiten en gegevens die in maat en getal exact waren uit te drukken en vast te leggen. Van zulk een uitgesproken voorliefde voor exacte, positieve resultaten was het maar een kleine stap meer tot een positivisme, en al het andere, al wat niet zinlijk waarneembaar was, voor schijn te verklaren en een materialistische wereldconceptie te aanvaarden. Het is duidelijk, dat in zulk een gedachtenfeer, waarin zinlijke waarneembaarheid, stoffelijkheid en materie de opperste grootheden, maat en getal de eenig gangbare pasmunt zijn, de anatomische gedachte, zooals ik haar in een vorig artikel omschreef, en zooals ze door Virchow bijna pathetisch was voorgedragen, het meest natuurlijk correlaat was in het

medisch denken. Ook zij aanvaardde immers geen levensuiting, en zeker geen ziekelijke levensuiting zonder een stoffelijk, en dus anatomisch aanwijsbaar substraat, dat dan het wezenlijke was. Ook voor dit soort natuurgebeuren werd er een grondslag gezocht, die voor het natuurwetenschappelijk bewustzijn te handhaven was en langs natuurwetenschappelijke methode kon worden benaderd. Haar aantrekkelijkheid, in het bieden van een vasten grond voor de tevoren min of meer zwevende begrippen van ziekte en gezondheid, werd nog verhoogd door het feit, dat ze den weg scheen te wijzen waarlangs een succesvolle bestrijding der ziekte kon worden verkregen, en ook nu nog geldt als hoogste belooning voor het therapeutisch streven een anatomische genezing.

Achteraf, wanneer men niet meer midden in het dialectisch proces der meeningen staat, en men de grotere samenhangen beter kan overzien, is men geneigd hierin reeds voor de anatomische gedachte een vitium originis, een geboortevlek te zien, en verwondert men er zich nauwelijks meer over, dat niet weinige geesten zich thans van haar gaan afwenden.

Maar men vergeet niet, dat de anatomische gedachte, die er toe aanspoorde hardnekkig te blijven zoeken naar de lichamelijke afwijkingen bij de verschillende ziekten, aan het geneeskundig kennen en kunnen een ontzaglijke winst heeft gebracht, die men niet spoedig zal overschatten.

Te verwonderen behoeft dit geenszins. Het is immers in de geschiedenis van het denken een zeer gewoon verschijnsel, dat ideeën, wier draagwijdte in den aanvang hunner historische loopbaan principiëel worden overschat, of die later zelfs in wezen onjuist blijken te zijn, toch de feitelijke kennis op het oogenblik van hun bloei ten zeerste kunnen verrijken, en als werkhypothese buiten-gemeen vruchtbaar kunnen zijn, waar ze als een sterke prikkel dienst doen. Zoo is het bijvoorbeeld niet te zeggen in hoeveel opzichten de evolutietheorie het feitenmateriaal der vergelijkende anatomie en biologie heeft verruimd, ook al bleek ze geen voldoende basis voor een wereldbeschouwing en wankelt ze heden ten dage zelfs op haar grondvesten.

Zoo heeft ook de anatomische gedachte in een tijd, wier krachten in detailonderzoek dreigden op te gaan en te versplinteren, duidelijk een eenheid van onderzoekrichting voorgeschreven, die aan den voortgang der wetenschap ontegenzeggelijk ten goede kwam.

Maar dat neemt niet weg, dat, al is het denken van vele geneeskundigen ook nu nog practisch geheel naar haar georiënteerd, ze, even nadrukkelijk als ze door Virchow voor veertig jaar werd geponeerd, nu even beslist in haar consequenties moet worden afgewezen. De denkconstructie, waartoe ze voerde, was de cellulairpathologie, die het anatomisch substraat van ieder pathologisch gebeuren nader zijn plaats zoekt te wijzen in de cel of in een bepaalde celgroep, waaruit het menschelek lichaam tenslotte is opgebouwd. Met de cellulairpathologie valt echter ook de anatomische gedachte. En wij hebben geleerd, hoe de cellulairpathologie eenvoudig niet meer in staat is de bekende feiten te verklaren, hoe het niet waar is, dat ook voor iedere zenuwziekte een stoffelijk substraat aan te wijzen is, of dat ieder ziekelijk proces hier of daar in het lichaam kan worden gelocaliseerd. En vooral is het onjuist gebleken dat de anatomische afwijking in de meeste gevallen den afloop eener ziekte zou bepalen.

Reeds de geheele leer van de klieren met inwendige afscheiding is daar om dit onmiddellijk te doen inzien. Hoe talrijk zijn de eigenaardige ziektebeelden die daarmede samenhangen en waarbij de ontleedkunde ten eenenmale in gebreke blijft de anatomische afwijking aan te toonen.

Maar ook voor geheel andere geneeskundige discipline's blijft ze volkomen onvruchtbaar. Zoo voor de immunologie, de leer van het eigen verweermogen van het lichaam. Aan welke cel, aan welk celsysteem zijn de afweerkrachten verbonden, die men immuniteit pleegt te noemen, en die zoo buitengewoon belangrijk zijn voor den afloop van menige infectieziekte, maar wier werkingswijze geheimzinnig is en blijft? Hier stuit men dadelijk op intieme functieregelingen, die niet aan een cel zijn gebonden en waarvan het anatomisch substraat nimmer in de weefselcoupe zal kunnen worden bezichtigd. En duiden de fijnere stofwisselingsstoornissen, wier studie thans meer en meer gelukt, niet op reguleerende invloeden, die boven cel en celgroep uitgaan? De moderne geneeskunde komt niet meer uit zonder extra- en supracellulaire principe's van regulatie der orgaanfuncties. En op hetzelfde oogenblik dat de anatomische gedachte te eng blijkt om dergelijke beginselen in zich op te nemen, verliest ze haar centrale plaats in het medisch denken van den huidigen dag.

Zoo wendt het geneeskundig denken zich in de laatste tien jaren welbewust in een andere richting, die zich echter op dit oogenblik nog niet volkomen scherp in haar geheele lengte laat omlijnen en afgrenzen. Zeer zeker heeft het enkele wezenlijke inzichten gewonnen. Zoo ziet het in de beschouwing der verhouding van het menschelek lichaam als geheel en dat in zijn deelen uiteengelegd, in het geheel méér dan de som der deelen. De diepe